

Lief en leed rond station Naarden-Bussum

Margreet de Broekert

Toen op 18 juli 1874 de eerste trein op station Naarden-Bussum aankwam, kon niemand bevroeden dat dit station zowel rond de Eerste als rond de Tweede Wereldoorlog veel oorlogsleed te verwerken zou krijgen. Belgische vluchtelingen die met de trein naar Het Spiegel kwamen, joodse inwoners uit Naarden en Bussum die via Amsterdam naar Westerbork (en vervolgens naar vernietigingskampen) vervoerd werden, de sabotage aan treinen met de daarop volgende sancties, Duitsers die op Dolle Dinsdag massaal met de trein naar huis vluchtten.

Maar er zijn ook mooie verhalen. Over reizigers die op het station of in de trein verliefd werden. Over Duitse en Oostenrijkse aspirant-dienstmeisjes, die op het station zorgzaam werden opgevangen.

EERSTE WERELDOORLOG

Belgische vluchtelingen

Direct na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in augustus 1914 stroomden honderdduizenden Belgen, hoofdzakelijk Vlamingen, Nederland binnen. Ze waren doodsbang voor de binnengevallen Duitse troepen, die een ware terreur uitoefenden.

Ze werden hier gastvrij onthaald. In Bussum verbleven 276 Belgische vluchtelingen.¹ Nederland bereidde zich intussen voor op een eventuele Duitse aanval. Bij station Naarden-Bussum was het een gekkenhuis. Het treinverkeer stond helemaal in het teken van militair vervoer. Militairen namen de trein naar hun mobilisatiebestemming. Forensen

moesten alternatief vervoer zien te regelen.

In de loop van 1915 gingen de meeste Belgen weer naar huis, daartoe aangespoord door de Nederlandse overheid.

Architect W. Wiggers de Vries (1885-1914)

Wilhelmus (Willem) Wiggers de Vries werd op 26 juni 1885 in Amsterdam geboren. Hij was de oudste zoon van Vincentius R. Wiggers de Vries (1857-1930) en Johanna C. Engelsman (1861-1921). Vader Vincent was aanvankelijk smid en had daarna samen met zijn vrouw een groenten- en fruitstal op de markt. In de hoofdstad was grote behoefte aan woningen en aan winkels met bovenwoning. Vincent en zijn jongere broer Theo, beiden zeer ondernemend, gingen in de bouw

Willem Wiggers de Vries
in 1907

werken. Theo was van huis uit timmerman, wat in die tijd betekende dat je een all-round bouwvakker was.

In 1903 verhuisde het gezin van Vincent van Amsterdam naar Vlietlaan 10 in Bussum. Vincent was niet alleen een ondernemer met een 'Amsterdamse grote mond', maar had ook een groot gevoel voor rechtvaardigheid. In maatschappelijk en politiek opzicht was hij zeer actief in Bussum. Zo was hij een aantal jaren onafhankelijk gemeenteraadslid.

Zoon Willem groeide op in de onbezorgde tijd van voor de Eerste Wereldoorlog. Als enige van de zeven kinderen mocht hij doorleren. Hij bracht vier jaar door op een kostschool in Roermond, waar hij onder meer les kreeg van de bekende architect Pierre Cuypers.²

In de Eerste Wereldoorlog werden Nederlandse militairen gemobiliseerd. In augustus 1914 moest ook de 29-jarige korporaal Willem Wiggers de Vries zich melden bij de Landweer van de Vestingartillerie Naarden. Op 2 september van dat jaar stond hij op wacht bij de Karnemelksloot. De nieuws-honger onder de soldaten was groot. Wat gebeurde er in België, en zou Duitsland ook Nederland binnen trekken? Vlak bij de overweg hadden militairen een bord geplaatst met het opschrift *Verzoeken couranten voor de militairen*. Treinpassagiers gaven daaraan gehoor en wierpen kranten uit het raam naar de op wacht staande soldaten. Ook Willem wilde een krant grijpen, die naar de andere kant van de spoorlijn was gewaaid. Op dat moment kwam de D-trein richting Amsterdam aangesnel –

Door Wiggers de Vries ontworpen panden aan het begin van de Stationsweg; de torentjes zijn inmiddels helaas verdwenen

Als jonge architect ontwierp hij in het begin van de 20ste eeuw een groot deel van de Jugendstil-panden aan de Stationsstraat. Maar ook elders in het Prins Hendrikkwartier en op andere plekken in Bussum zijn huizen van zijn hand te vinden.³ Zijn bouwstijl kenmerkt zich door de in die tijd populaire Jugendstil: bogen, halfronde ramen en toogramen, asymmetrie en torentjes. En vooral ook veel vrolijke kleuren en vormen.

de veelbelovende jongeman was op slag dood.⁴ Hij werd onder grote belangstelling met militaire eer begraven op het R.K. Begraafplaats St. Vitus in Bussum.

Duitse dienstbodes

Na het beëindigen van de Eerste Wereldoorlog in november 1918 brak in Duitsland een periode van grote armoede onder de bevolking aan. Veel jonge meisjes werden door hun ouders op de trein naar

**Maria Mispelblom
Beijer (in het midden)**

Nederland gezet om hier een 'dienstje' te zoeken.⁵ Zo'n reis was niet zonder gevaar. Niet zelden werden ze onderweg door mannen uit de trein gesleurd of in hun coupé aangerand of nog erger. Bij aankomst op hun eindbestemming dreigde opnieuw gevaar dat ze in verkeerde handen zouden vallen. Daarom stonden op Nederlandse perrons 'stationswerkers' klaar om deze meisjes op te vangen.

**Het Tehuis voor
meisjes aan de
Landstraat 29, op
de hoek van de
Baaierokkenbuurt
(tegenover de
Nettorama), gesloopt
in 1930**

In Bussum was de Nederlandsche Vrouwenbond ter verhoging van het zedelijk bewustzijn actief. Deze bond was nauw betrokken bij het Tehuis voor meisjes. Erelid was de vrouw van burgemeester De Bordes, notarisvrouw Ruys-Bavinck⁶ was bestuurslid en dokter Marguerite Hirschel-Kerényi⁷ verleende gratis medische hulp aan dit tehuis. Als de aspirant-dienstmeisjes nog geen onderdak of dienstje gevonden hadden, brachten Bussumse politiemensen hen daar naar toe.

Alleen al het Gooi telde in de jaren dertig circa 2000 Duitse dienstbodes. Eind 1938 vertrokken veel van deze vrouwen, op last van de regering van Hitler, weer naar hun geboorteland.

Maria Mispelblom Beijer (1886-1957)

**Plaquette uit 2019 in
het gemeentehuis van
Gooise Meren**

Van 1919 tot in de jaren vijftig was de Bussumse kunstschilder en dierenactiviste Maria Mispelblom Beijer-Theunissen geregeld

te vinden op station Naarden-Bussum. Daar stonden niet zelden veewagons met kalfjes en andere dieren urenlang in de brandende zon. Zij gaf ze eten en drinken, schreef boze ingezonden brieven over deze misstanden naar de *Bussumsche Courant* en riep omwonenden op om in actie te komen. Om in haar levensonderhoud te voorzien schilderde zij vele middenstanders en hun familie. Inmiddels zijn bijna vijftig van deze schilderijen opgespoord.⁸

TWEEDE WERELDOORLOG

Joods Bussum

Tussen 1933 en 1940 vluchtten duizenden Duitse joden vanuit Hitler-Duitsland naar Nederland. In 1942 verbleven ongeveer 160 buitenlandse joden in Bussum, van wie

zo'n 60 in het Spiegel op kamers woonden. Helaas bleken zij ook daar niet veilig.

Op 25 juni 1942 gaf bijna heel joods Bussum gehoor aan de oproep van de bezetter om zich te melden bij station Naarden-Bussum, zogenaamd om geëvacueerd te worden. Ze moesten hun treinkaartje voor de enkele reis Amsterdam zelf betalen.

Daarvandaan werden ze in de loop van 1942-1943 naar Westerbork gedeporteerd, waarbij de speciaal hiervoor ingezette treinen Naarden-Bussum passeerden. Briefjes die uit de treinen werden gegooid, moesten door NS-personeel opgeraapt en vernietigd worden.

Meer dan 600 uit het huidige Gooise Meren afkomstige joden, onder wie bijna 100 kinderen, hebben de oorlog niet overleefd.

Verzetsman Jan Bottema

De Bussumse marineofficier Jan Bottema was al kort na de capitulatie betrokken bij spionageactiviteiten. Maar hij was vooral actief in de sector voedselvoorziening voor onderduikers en reisde daarvoor het hele land door. Vanaf februari 1942 werkte hij intensief voor illegale organisaties als de Zeemanspot en het Nationaal Steunfonds, die geld inzamelden voor familieleden van zeelieden en verzetsmensen. Daarnaast verleende hij hulp aan neergekomen Engelse piloten.

Op 15 mei 1942 moesten alle officieren van de Nederlandse land- en zeemacht zich op bevel van de Duitse bezetter bij een vijftal kazernes melden. De aankondiging suggereerde dat er slechts sprake was van een administratieve controle. Bottema vertrouwde het niet, maar zijn schout-bij-nacht zei hem dat hij gerust kon gaan. Bij aankomst in de Palmkazerne werd duidelijk dat de officieren in Duits krijgsgevangenschap zouden worden afgevoerd. Onder zware bewaking moesten de gevangenen naar station Naarden-Bussum marcheren. Bottema zag nog kans bij ver-

trek een briefje uit het raam te gooien met de tekst 'Wees moedig, gegroet en tot ziens. Zorg voor de kleintjes. Leve het vaderland'. De vinder van het briefje leverde het, tegen de voorschriften in, af bij mevrouw Bottema in J.H. van 't Hoffweg 31.

Toen de trein zich na een stop bij station Hengelo weer in beweging zette, sprong Bottema uit de trein en wist te ontkomen. Hij zette zijn verzetswerk voort totdat hij op 4 november 1944 bij een wegcontrole werd opgepakt. Op 17 december werd hij samen met vier andere mannen in Wormerveer gefusilleerd, als represaille voor een verzetsdaad van de Zaanse illegaliteit.⁹

Moeder en dochter Busch

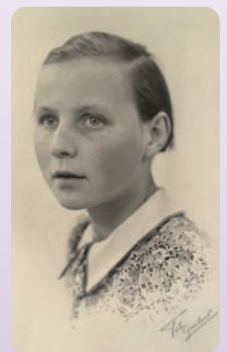
In de trein tussen Naarden-Bussum en Amsterdam ontstonden ook romances. Zo werd verpleegster Frederika Busch, die in een Amsterdams ziekenhuis werkte, verliefd op een Bussumer die ook voor zijn werk naar Amsterdam forensde. Ze raakte zwanger, maar hij wilde niet met haar trouwen en het kind niet echten. In april 1939 was Frederika zo ten einde raad dat ze een, weliswaar mislukte, poging deed zichzelf en haar dochtertje Ansje van het leven te beroven door de gaskraan open te draaien.

Daar bleef het helaas niet bij. Twee jaar later ging de toen negenjarige Ansje op het Laegieskamp, aan het einde van de Meerweg, bloemen plukken. Ze kwam nooit meer thuis. In maart 1943 werden in Karnemelksloot haar stoffelijke resten opgevist onder een spoorbrug bij Naarden, op ongeveer dezelfde plek waar in oktober 1942 de stoffelijke resten waren gevonden van de in september 1941 verdwenen 14-jarige Bussumse Mientje Bakker.

Een moordenaar is nooit gevonden.¹⁰

Jan Bottema

Ansje Busch

Mientje Bakker

Naarden-Bussum een hele zondag een trein met beestenwagens, volgestouwd met mannen die in Rotterdam bij razzia's waren opgepakt. Bussumse vrouwen brachten hun brood, appels, koek, zeep. En wc-papier, in iedere wagon was maar één tonnetje.

De ontspoorde trein bij de Karnemelksloot

De afgebrande villa aan de Juliana van Stolberglaan

Even buiten het station richting het Naardermeer werd eind november van dat jaar een Duitse munitietrein door de geallieerden gebombardeerd. De schade aan de buurt was groot. Toen in augustus 2019 werkzaamheden aan het spoor bij de overweg aan de Meerweg werden verricht, werden twee brisantgranaten van 35 kilo per stuk gevonden. Deze 'souvenirs' uit de Tweede Wereldoorlog werden elders tot ontploffing gebracht.

De damestrein

Om met een vrolijke noot te eindigen hieronder het verhaal van damestrein.

Het spoor was aanvankelijk een echte mannenzaak. Deftig gekleed, met bol- of strohoed, paraplu en aktentas schreden de forensen, elkaar minzaam groetend, over het perron. Pas als na negen uur de ergste drukte voorbij was, waren de dames aan de beurt. Dan stond om 10.18 uur de trein klaar om hoofdzakelijk vrouwen te vervoeren. De meesten reisden naar Amsterdam om daar te winkelen of met hun echtgenoot te lunchen. Later werd deze dames-trein ook gebruikt door heren die wegens slapte in de handel niet zo vroeg naar de hoofdstad hoefden te reizen.

Het laatste jaar van de oorlog

Na Dolle Dinsdag, begin september 1944, vluchtten hier wonende NSB-gezinnen naar het oosten. Later die maand brak de treinstaking uit. Alleen *Wehrmacht*-treinen passeerden nog het verder doodstille station. In diezelfde maand ontspoorde, na sabotage door het verzet, een Duitse trein bij de brug over de Karnemelksloot. Als vergeldingsmaatregel werd een huis aan de Juliana van Stolberglaan in brand gestoken. De bewoners kregen nog geen tien minuten de tijd om hun boeltje te pakken.

Op 12 november 1944 stond op station

Dit artikel is een licht gewijzigde versie van het artikel dat eerder verscheen in *Spiegelschrift*, nr. 35 (2024) Met dank aan Miriam Wiggers de Vries

De damestrein van
10.18 uur

De heren forensen

Noten

1. Paul Schneiders, 'Immigranten en vluchtelingen bepalen historie van Het Spiegel', in: *Spiegelschrift*, nr. 30 (2022)
2. De naam van Petrus Josephus Hubertus (Pierre) Cuypers (1827-1921) wordt vaak in één adem genoemd met het Rijksmuseum en het Centraal Station van Amsterdam. Cuypers was echter vooral architect van kerken.
3. Lijst met huizen ontworpen door W. Wiggers de Vries zie <https://database.historischedringbussum.nl/node/74297>. Of Stationsstraat 2 werkelijk van zijn hand is, is twijfelachtig. Hij was toen pas 17 jaar
4. *De Gooi- en Eemlander* 2 september 1914. Willem was niet getrouwd, maar zou diverse affaires hebben gehad met getrouwde vrouwen
5. Helma Ketelaar, 'Duitse dienstboden in Hilversum', in: *Eigen Perk*, nr. 1-2 (1989), blz. 159-168
6. De familie Ruys werd in de oorlog zwaar getroffen. Vader Gerrit Ruys kwam om in een concentratiekamp, zijn zoons Hugo en Herman werden gefusilleerd. Zie ook *Spiegelschrift* nr. 32 (2023)
7. Dokter M.P.I. Hirschel-Kerényi was de eerste vrouwelijke huisarts in Bussum. Zij begon haar praktijk hier in 1922. Zie ook <https://is.gd/QzCTs7>
8. Margreet de Broekert, 'Het Veelbewogen leven van Maria Louise Mispelblom Beijer-Theunissen'. <https://>

9. <https://www.historischedringbussum.nl/qc-verzetsmensen/3074-jan-bottema>
10. Margreet de Broekert, 'Gooise kinderen verdwenen', in: *BussumsNieuws*, 16 augustus 2017
11. <https://database.historischedringbussum.nl/sites/default/files/objects/attachments/Documenten/03-2018/73550.pdf>